

Anja Valk, Martijn Baalman, Mariken van der Laan, Vita Olijhoek

Actief met taal in de zaakvakken

Didactische werkvormen voor het basisonderwijs

Actief met taal in de zaakvakken

Actief met taal in de zaakvakken

Didactische werkvormen voor het basisonderwijs

Anja Valk
Martijn Baalman
Mariken van der Laan
Vita Olijhoek

uitgeverij | **C**
coutinho

bussum 2016

www.coutinho.nl/amt-zaakvakken

Bij dit boek hoort online materiaal.

Dit materiaal is op **www.coutinho.nl/amt-zaakvakken** te vinden.

© 2016 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Dien Bos, Amsterdam

Foto's: © Shutterstock

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

ISBN 978 90 469 0450 3

NUR 846

Woord vooraf

Een les natuur in groep 7, het onderwerp is stroom. Je vertelt als leerkracht beeldend over hoog en laag water, het opwekken van stroom en magneten en magnetisme. Er zijn filmpjes en verwerkingsopdrachten. In de kantlijn van de methode staan woorden en begrippen die de leerlingen aan het einde van de les en voor de toets moeten kennen: de turbine, het getijde, de dynamo. Om deze begrippen goed te kunnen begrijpen hebben de leerlingen veel meer taal nodig. Ze moeten bijvoorbeeld de woorden aantrekken en opwekken of veroorzaken kennen, maar ook algemene schooltaalwoorden als alleen, afwisseling en ergens vandaan komen. Als dit soort woorden niet meteen duidelijk is voor leerlingen, hebben ze te weinig bagage om een les over stroom goed te kunnen begrijpen.

Er is een grote groep leerlingen op de basisschool die moeite heeft om de zaakvaklessen te volgen omdat de taal die je als leerkracht gebruikt en die in de zaakvakmethodes staat te moeilijk is. Voor deze leerlingen vormt de taal een barrière om zich de inhoud van de zaakvakken eigen te maken. Daarom werken leerkrachten op veel basisscholen aan taalontwikkeland vakonderwijs. Ook op veel pabo's is hiervoor aandacht. Vaak zijn dit echter theoretische lessen. Als leerkracht in opleiding moet je zelf dan nog de vertaalslag maken naar de praktische toepassing. Maar wat moet je dan precies in je les doen als je ook tijdens de zaakvakken aandacht wilt besteden aan taal?

Actief met taal in de zaakvakken is een boek dat de theorie juist niet voorop plaatst. Het boek staat vol met werkvormen en activiteiten die je direct kunt inzetten bij de diverse zaakvakken om ook te werken aan de ontwikkeling van taal en meer grip te krijgen op de inhoud van de zaakvakken.

Met *Actief met taal in de zaakvakken* ontstaat er een heuse serie *Actief met ...*. De eerste loot aan de stam was *Actief met taal* (eerste verschijning in 2010). In 2013 volgde *Actief met rekenen en wiskunde*. Van scholen en pabo's kregen we het verzoek om een vertaling van *Actief met taal* te maken voor het basisonderwijs. Aan dat verzoek hebben we met dit boek nu voldaan. Tegelijk met dit boek is *Taalprikkel*s verschenen, een boek vol korte activiteiten voor het talenonderwijs. Ook het boek *Actief met taalvaardigheid*, met werkvormen voor literatuur, is aan de reeks toegevoegd.

We hebben zelf veel plezier gehad bij het schrijven van het boek. Dat plezier werd vergroot doordat leerkrachten de werkvormen hebben gelezen en uitgeprobeerd, en van commentaar hebben voorzien. We danken Astrid Bakker, Daniëlle van Zundert, Erik Menger, Manon Boogaard, Petronella Alkema, Remco van Rijn en Sido Overdijk voor het uitproberen en voor hun enthousiaste reacties. Dank ook aan alle leerlingen die de lessen hebben gedaan! We zijn blij met alle concrete voorbeelden die dat opleverde. Zo

konden we nog veel duidelijker maken wat we bedoelden. Ook bedanken we leerkrachten en anderen van wie we werkvormen hebben geleerd. Zij staan bij een werkvorm vermeld. Heleen, Hannah, Stijn en Heleen willen we bedanken voor alle werkbladen die ze thuis hebben uitgeprobeerd. Met hun aanwijzingen (dit werkt wel of niet zo goed, mam!) zijn de werkbladen beter geworden.

We bedanken ook uitgeverij Coutinho die ervoor gezorgd heeft dat het boek zo mooi is geworden. Dank aan iedereen die heeft meegewerkt!

Een bijzonder woord van dank is voor Dieuwke de Coole. Zij schreef met Anja *Actief met Taal* en was bij de eerste ideeën en uitwerkingen van dit boek zeer nauw betrokken. Dank, dank voor alle inspiratie en overleg in deze opstartfase. Het boek vond toen zijn vorm.

Suggesties en reacties

We hebben het boek met de grootst mogelijke zorg geschreven. Het kan zijn dat we iets hebben gemist, iets niet duidelijk genoeg hebben beschreven of dat we iets moeten aanvullen. Voor al je reacties, opmerkingen of tips houden we ons aanbevolen. Mail via de website www.coutinho.nl.

We wensen je veel plezier in de zaakvaklessen!

Anja Valk, Martijn Baalman, Mariken van der Laan en Vita Olijhoek
Haarlem/Zaandam/Den Burg/Hoofddorp, voorjaar 2016

Inhoud

Inleiding	9
Leeswijzer in woord	11
Leeswijzer in beeld	14
Werkvormen zoeken op eigenschappen	16
1 Mondelinge taalvaardigheid	19
1 Bingo	20
2 Luisteren in rondes	22
3 Dit is de goede volgorde	24
4 Is deze samenvatting goed?	26
5 Heb je weleens gehoord van ...?	28
6 Voorspelling doen	30
7 Spiekbrief spreekbeurt	32
8 Vragen bij de dobbelsteen	34
9 Binnen- en buitenkring	36
10 Wat weet je nog?	38
11 De minispreekbeurt	40
12 Iedereen een keer de juf of meester	42
13 Wat zie je op het plaatje?	44
14 De placematmethode	46
15 De sorteertaak	48
Aantekeningen	50
2 Woordenschat	51
1 Zoek de woorden	52
2 Waar of niet waar?	54
3 Mimedictee	56
4 Wat betekent het woord?	58
5 Woordspin	60
6 De rivier over	62
7 Woorden flitsen	64
8 Rendictee	66
9 Gemixte letters	68
10 Rondom mijn woord	70
11 Ik een vraag, jij een antwoord	72
12 Woorddictee	74
13 Woordenboekspel	76
14 Welk woord?	78
15 Zoek je partner	80
Aantekeningen	82

3	Begrijpend lezen	83
1	Startvragen	84
2	Een tekst skimmen	86
3	Veelvoorkomende woorden	88
4	Scannen	90
5	Wat weet ik al?	92
6	Een samenvatting cadeau	94
7	Fluisterwoord	96
8	Vul het schema in	98
9	Ik zie, ik zie ...	100
10	Adopteer een deel van de tekst	102
11	In de goede volgorde	104
12	Eindvraag	106
13	Wie, wat, waar?	108
14	Vragen maken bij een tekst	110
15	Wat wil je weten over ...?	112
16	Het antwoord op de vraag	114
17	Zoek de fout	116
18	Ieder een opdracht	118
19	Nieuwe woorden	120
20	Hoe heb ik eigenlijk geleerd?	122
	Aantekeningen	124
4	Stellen	125
1	Wat vind jij?	126
2	Contact met je lezer	128
3	Maak een spandoek	130
4	Dat is niet waar!	132
5	Heb je nog een tip?	134
6	Alles in een schema	136
7	Kernwoorden gebruiken	138
8	Beginzinnen	140
9	Oefenen voor de toets	142
10	Plaatjes	144
11	De A van ...	146
12	Begeleid schrijven	148
13	Vandaag ben ik ...	150
14	Gekleurde teksten	152
15	Karel de Grote zei ...	154
	Aantekeningen	156
	Literatuur	157
	Over de auteurs	159

Inleiding

Wat staat er in dit boek?

Heel kort gezegd: in dit boek vind je 65 werkvormen die je bij de lessen in de zaakvakken in het basisonderwijs kunt gebruiken. Ze hebben gemeen dat ze allemaal de focus leggen op het leren van taal in de zaakvakken. Daar zijn verschillende termen voor: taalontwikkeland vakonderwijs, taal in de zaakvakken, taalgericht vakonderwijs et cetera.

Voor je met een tekst uit een methode voor natuur, geschiedenis of aardrijkskunde begint kun je de aanwezige voorkennis bij de leerlingen activeren. We bieden je veel mogelijkheden om bijvoorbeeld de voorkennis met de groep te bespreken of de nieuwe woorden alvast kort aan te stippen. Tijdens de methodeles zelf, dus als je de teksten leest, de filmpjes bekijkt of de opdrachten maakt, kun je ook werken aan taalontwikkeling. Door een andere vraag te stellen, een ‘spelletje’ te doen of iets te laten schrijven kun je leerlingen helpen de nieuwe kennis en woorden te gebruiken en hun gedachten onder woorden te brengen. In dit boek staan ook werkvormen die je kunt inzetten als je de methodeles al klaar hebt. Dan herhaal je de begrippen, concepten en woorden die daarbij horen.

We maken bij de beschrijving van de werkvormen gebruik van de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* (Otten, 2009), en wel de onderdelen Mondelinge taalvaardigheid, Woordenschat, Begrijpend lezen en Stellen. Deze vier domeinen koppelen we aan de zaakvakken. Hoe we dat uitgewerkt hebben, lees je in de *Leeswijzer in woord*.

Wat je hopelijk uit de beschrijvingen van de werkvormen in dit boek haalt, is dat het vooral heel erg leuk is om dit soort activiteiten met je groep te doen. Je hebt er niet veel voor nodig behalve je (digi)bord, ze kosten weinig voorbereidingstijd en ze helpen allemaal om de nieuwe taal actief te verwerken. In de klas merk je vooral dat leerlingen praten of schrijven over het vak, met elkaar van gedachten wisselen en dat je telkens een korte nabespreking hebt waarin je de belangrijkste taal ook weer gebruikt.

Veel leerkrachten hebben de activiteiten al uitgeprobeerd. We hopen dat de voorbeelden en hun reacties (bij de activiteiten onder het kopje *Uit de praktijk*) je zin geven om de activiteiten met jouw groep en jouw methode ook te gaan doen. We weten trouwens dat leerkrachten dit soort taalactiviteiten ook gebruiken bij taal, bij bewegingsonderwijs of bij verkeer. Dat kan natuurlijk ook. We beperken ons in dit boek tot de zaakvakken om het doel heel duidelijk te maken. Maar de werkvormen zijn uiteraard bij veel meer vakken in te zetten.

En wat staat er niet in?

Het boek gaat niet in op de andere onderdelen van de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo*. We besteden maar marginaal aandacht aan spelling. Naar ons idee is spel-

ling van ondergeschikt belang bij de zaakvakken, waar het voornamelijk om de inhoud van het vak gaat. We bieden vanzelfsprekend ook geen werkvormen voor taalbeschouwing of jeugdliteratuur. Omdat het boek gericht is op de midden- en bovenbouw vind je geen werkvormen die zich bezighouden met beginnende geletterdheid. Voortgezet technisch lezen valt ook buiten het kader van het boek. Voor al deze onderdelen is het namelijk minder vanzelfsprekend (of soms onmogelijk) om een verbinding te leggen met de zaakvakken.

Voor wie is dit boek?

Dit boek is voor studenten aan de pabo (met als specialisatie de leerlingen van groep 4 tot en met 8) en leerkrachten van de midden- en bovenbouw in het basisonderwijs. Met dit boek willen we elke (aankomende) leerkracht genoeg ideeën geven om de lessen van de zaakvakken net iets anders in te vullen dan in de methode beschreven is. Daarom noemen we de leerlingen 'leerling' in dit boek en degene die de les geeft 'leerkracht'. We gaan ervan uit dat je de algemene didactiek al wel (enigszins) onder de knie hebt. We schrijven bijvoorbeeld 'Bespreek x of y na met je groep' en geven daar dan meestal een tip bij. Je moet dus wel al weten hoe je zo'n nabespreking leidt en wat daarbij belangrijk is.

Andere docenten kunnen ook inspiratie uit dit boek halen om hun taal- of vakles een talige insteek te geven, bijvoorbeeld vakdocenten in het mbo of het voortgezet onderwijs, of taaldocenten die ondersteuning bieden bij de vaklessen.

Leeswijzer in woord

In elk hoofdstuk

Dit boek is volgens een vast stramien opgebouwd, zoals een receptenboek. Zo kun je makkelijk vinden wat je zoekt. Elk hoofdstuk kent een eigen indeling. De indeling is zichtbaar in de tabs op de rechterbladzijden. Daarin zie je bij iedere werkvorm voor welke vaardigheid die werkvorm bedoeld is. Ook zie je in welke fase je binnen deze vaardigheid aan welke strategie of tekstsoort werkt. Als ervaren leerkracht kies je de werkvormen vaak op intuïtie of ervaring, maar voor beginnende leerkrachten kan dit een handig middel zijn om een werkvorm te selecteren.

Hoe zijn de vier hoofdstukken opgebouwd?

Hoofdstuk 1 gaat over mondelinge taalvaardigheid. Op de tabs staat luisteren, spreken of gespreksvaardigheid. Dit zijn de vaardigheden die binnen mondelinge taalvaardigheid onderscheiden worden. Deze indeling komt uit de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* (Otten, 2009).

Hoofdstuk 2 heeft woordenschat als onderwerp. We gebruiken als onderverdeling hiervoor de bekende viertakt, zoals beschreven in Van den Nulft en Verhallen (2009). De viertakt bestaat uit de onderdelen voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren. Deze woorden zijn ook terug te vinden op de tabs op de rechterbladzijde. De meeste nadruk ligt in dit hoofdstuk op consolideren en controleren.

De viertakt wordt ook in de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* uitgebreid beschreven (zie nummer 2.2.5). Elke werkvorm begint met het selecteren van woorden die je wilt herhalen of oefenen. We willen benadrukken dat je bij de selectie van die woorden niet alleen de vaktaalwoorden, maar ook de schooltaalwoorden in het oog moet houden. Voor een goede woordenschatopbouw en een hogere mate van geletterdheid zijn ook de schooltaalwoorden belangrijk. Betrek die dus ook bij de werkvormen. We doen daar regelmatig suggesties voor bij de afzonderlijke werkvormen.

Hoofdstuk 3 gaat over begrijpend lezen. Dit is het grootste hoofdstuk, met twintig werkvormen. Je vindt zes strategieën met de volgende woorden terug op de tabs: leesdoel bepalen, voorspellen, voorstelling maken, hoofdgedachte vinden, vragen stellen en reflecteren. Het hoofdstuk heeft dus een onderverdeling in zes categorieën. Door deze indeling kun je makkelijk een werkvorm of leesstrategie uitkiezen die ook in de les bij begrijpend lezen centraal staat en krijg je een mooie koppeling met de zaakvakken. Deze indeling hebben we gekozen op basis van de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* in combinatie met de bevindingen van Joop Stoeldraijer en Kees Vernooy (2007). De *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* benoemt veel leesstrategieën, maar nader onderzoek van Stoeldraijer en Vernooy wijst uit dat lang niet alle aangeboden leesstrategieën effectief zijn. Zij adviseren om de volgende 'evidence-based leesstrategieën' aan te leren:

- 1 het leesdoel bepalen;
- 2 informatie voorspellen en gebruikmaken van voorkennis over het onderwerp;
- 3 een voorstelling maken (visualiseren);
- 4 het thema of de hoofdgedachte vinden en de tekst samenvatten;
- 5 jezelf vragen stellen en de vragen beantwoorden (tijdens en na het lezen van een tekst);
- 6 op je eigen leesactiviteiten reflecteren.

Het toepassen van deze leesstrategieën gebeurt uiteraard tijdens de lessen begrijpend lezen, maar is ook zeker zinvol op andere momenten waarop teksten gelezen worden, zoals tijdens lessen in de zaakvakken. Zo zien de leerlingen dat wat je leert bij begrijpend lezen ook bij andere vakken te gebruiken is.

In hoofdstuk 4 ten slotte behandelen we stellen. Op de tabs is dit onderverdeeld in stellen om te communiceren, om te conceptualiseren en voor expressie. Bij stellen gaat het in dit boek niet alleen om het leren schrijven van een langere tekst met een vrije schrijfo opdracht, maar ook om het ontwikkelen van de vaardigheid om je gedachten en ideeën op papier te zetten. Bij de indeling gaan we uit van de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo*. Deze onderscheidt drie doelen om een tekst te schrijven:

- 1 teksten om te communiceren;
- 2 teksten om te conceptualiseren (om greep te krijgen op de werkelijkheid);
- 3 teksten voor expressie.

De eerste en derde functie, communiceren en expressie, staan in dit boek ten dienste van de tweede functie, waarbij leerlingen de inhoud van het vak leren doorgronden. Het gaat erom dat leerlingen zich de inhoud van de zaakvakken eigen maken. Door te schrijven, aantekeningen te maken, de informatie in een schema te zetten of zich bijvoorbeeld te verplaatsen in een hoofdpersoon die in een tekst voorkomt, begrijpen leerlingen beter waarover de tekst gaat en krijgen ze greep op de inhoud van die tekst. Sommige werkvormen hebben een andere insteek. Daarbij staat het plezier in schrijven voorop.

Vinden wat je zoekt

Om snel door het boek te kunnen navigeren, maken we gebruik van verschillende manieren van indelen. Op de tabs aan de rechterkant vind je de vaardigheid en de strategie, het onderdeel of de fase die de werkvorm behandelt.

Daarnaast zijn er drie pictogrammen.

Dit pictogram geeft aan hoe lang de werkvorm gemiddeld duurt; in dit geval 20 minuten. De voorbereidingstijd is hier niet bij inbegrepen. Die staat in het vak *Voorbereiding*.

Door middel van dit pictogram kun je zien hoe de leerlingen werken: individueel, in tweetallen, in kleine groepjes (bijvoorbeeld hun tafelgroepje) of, in dit geval, met de hele groep. Ook als de leerlingen in tweetallen werken, is er meestal wel een nabespreking met de hele groep.

Bij een aantal werkvormen hebben we een invulbare pdf gemaakt die je via de website kunt downloaden. De meeste pdf's kun je invullen met de inhoud die past bij je lessen en opslaan zodat je ze vaker kunt gebruiken. Soms is de pdf een voorbeeld voor de leerlingen, zoals *Maak een spandoek*. Die kun je dan printen en gebruiken in je les.

Je kunt de werkvormen ook zoeken op deze drie pictogrammen. Kijk daarvoor naar het schema Werkvormen zoeken op eigenschappen, op pagina 16-17.

De beschrijving van de werkvormen

Elke werkvorm is op dezelfde manier opgebouwd. Op de linkerbladzijde staan de achtergronden en de voorbereiding en op de rechterbladzijde vind je de beschrijving van de werkvorm in de les.

In de tabel linksboven staat het doel van de werkvorm. In de bovenste rij staat het doel zoals je het aan de leerling kunt voorleggen (doel van de werkvorm). In de tweede rij staat het doel voor jou als leerkracht. Het gaat hierbij om het doel dat de werkvorm beoogt. Dit is dus niet het doel van de les. Bij een les over stroom kun je bijvoorbeeld de werkvorm *Gemixte letters* doen. Het doel van de werkvorm voor de leerlingen is: 'Je herhaalt de nieuwe woorden die je geleerd hebt. Zo leer je de woorden heel goed kennen.' Het doel van de les gaat op de lesstof zelf in: je wilt dat de leerlingen de woorden turbine, dynamo, afstoten en afwisseling nog eens goed in hun geheugen prenten. Het doel voor jou als leerkracht is dus het consolideren of controleren van de woordenschat. In de derde rij van dezelfde tabel vind je beknopt beschreven wat je moet doen ter voorbereiding. Dit staat uitgebreider uitgelegd onder het kopje *Voorbereiding*. Onder de tabel staat een korte tekst waarin we telkens de relatie leggen met de *Kennisbasis* (een korte uitstap naar de theoretische achtergrond). Een of meerdere onderdelen van de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* worden beschreven en we leggen uit hoe die in die specifieke werkvorm zijn terug te vinden.

Op de rechterpagina vind je de stappen die je in de les kunt zetten. We hebben geprobeerd dit zo kort en concreet mogelijk te doen. De vetgedrukte, ingesprongen tekstjes zijn voorbeelden van de instructie die je geeft aan de leerlingen.

Ook vind je bij veel werkvormen een voorbeeld. Dit kan een ingevulde pdf zijn, een leerlingproduct of een voorbeeld op het digibord.

Als een werkvorm in de praktijk is uitgetest, dan vind je aan het eind van de rechterpagina onder het kopje *Uit de praktijk* een korte tekst van de desbetreffende leerkracht. Hiermee krijg je een goed inzicht in hoe de werkvorm er in je les uit kan gaan zien.

Website

www.coutinho.nl/amt_zaakvakken

Bij dit boek hoort een website met materiaal. Hierop vind je:

- invulbare pdf's bij de werkvormen, zoals hierboven aangegeven;
- al het beeldmateriaal uit het boek.

Leeswijzer in beeld

Elke twee pagina's geven één werkvorm.
Dit is werkvorm 2 van hoofdstuk 2: *Waar of niet waar?*

LINKERPAGINA

Waar of niet waar?

2

Doel van de werkvorm	'Je beantwoordt vragen over nieuwe woorden in een tekst. Zo kun je de woorden makkelijker onthouden.'
Doel voor de leerkracht	De leerkracht kan de woorden makkelijker onthouden.
Vorbereiding	De leerkracht moet de woorden en algemene schooltekst voorbereiden. Hij vindt uit de nieuwe zaakvaktekst. ▪ deze woorden in het blad <i>Waar of niet waar?</i> zetten ▪ bij elk woord een bewering bedenken

praktische gegevens
over de werkvorm

Een zaakvaktekst heeft vaak een hoge informatiedichtheid waardoor het voor leerlingen lastig is om de tekst en de structuur van de tekst te doorzien. In deze werkvorm besteed je vóór het lezen van de tekst aandacht aan de woorden in de tekst. Als je deze woorden vooraf bespreekt, worden de woorden makkelijker voor de leerlingen. Door vragen te stellen over de woorden, wordt de kennis van de leerlingen. Dit is van belang omdat (nieuwe) woorden makkelijker aansluiten bij het netwerk van al bekende woorden. Het gaat om een mix van woorden: woorden die de leerlingen al kennen uit een eerdere les, maar ook nieuwe woorden. Door ook nieuwe woorden te kiezen, krijg je als leerkracht een goed beeld van de al aanwezige kennis van de leerlingen. Een leuke werkvorm die past in de voorbereidingsfase!

inleiding op
de werkvorm

Kennisbasis:
2.1.1 Woordenschatuitbreiding

onderdelen van
de kennisbasis

Vorbereiding

- 1 Kies tien woorden uit een zaakvaktekst die je gaat behandelen. Kies een mix van nieuwe woorden uit de tekst (misschien ook woorden die al eerder aangeboden zijn).
- 2 Zet deze woorden in het blad *Waar of niet waar?*
- 3 Schrijf in het format bij elk woord een bewering over het woord. Deze bewering moet waar of niet waar zijn. Kies uit de geschiedenis tekst die je gaat behandelen het woord fort. De bewering zou dan kunnen zijn: in een fort wonen soldaten (waar).

voorbereiding
in stappen

De werkvormen sluiten aan bij de *Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo* (2009). Hier lees je hoe dat precies zit.

Dit zijn de kennisbasisonderdelen waar deze werkvorm bij hoort.

Werkvormen zoeken op eigenschappen

In deze schema's kun je werkvormen zoeken op vaardigheid (en strategie, onderdeel of fases), tijdsduur (exclusief voorbereidingstijd) en groepsvorm.

	luisteren	spreken	gespreksvaardigheid	5 minuten	10 minuten	15 minuten	20 minuten	individueel	tweetallen	kleine groep	hele groep	
1 Mondelinge taalvaardigheid												
1 Bingo	•				•				•			
2 Luisteren in rondes	•					•		•				
3 Dit is de goede volgorde	•				•			•				
4 Is deze samenvatting goed?	•					•		•			•	
5 Heb je weleens gehoord van ...?	•	•				•			•			
6 Voorspelling doen	•	•				•			•			
7 Spiekbrief spreekbeurt	•	•				•		•				
8 Vragen bij de dobbelsteen	•	•				•			•			
9 Binnen- en buitenkring	•	•					•				•	
10 Wat weet je nog?		•					•				•	
11 De minispreekbeurt		•				•			•			
12 Iedereen een keer de juf of meester			•				•			•		
13 Wat zie je op het plaatje?			•		•				•		•	
14 De placematmethode			•				•			•		
15 De sorteertaak			•				•			•		
	voorbewerken	semantiseren	consolideren	controleren	5 minuten	10 minuten	15 minuten	20 minuten	individueel	tweetallen	kleine groep	hele groep
2 Woordenschat												
1 Zoek de woorden	•					•			•			
2 Waar of niet waar?	•					•			•			•
3 Mimedictee	•	•				•						•
4 Wat betekent het woord?	•	•					•			•		
5 Woordspin		•				•			•			•
6 De rivier over		•	•				•				•	
7 Woorden flitsen			•			•			•	•		
8 Rendictee			•			•				•		
9 Gemixte letters			•	•		•			•			
10 Rondom mijn woord			•	•			•		•			
11 Ik een vraag, jij een antwoord			•	•		•				•		
12 Woorddictee			•	•		•				•		
13 Woordenboekspel			•	•		•					•	
14 Welk woord?			•	•		•			•	•		
15 Zoek je partner			•	•	•							•

	leesdoel bepalen	voorspellen	voorstelling maken	hoofdgedachte vinden	vragen stellen	reflecteren	5 minuten	10 minuten	15 minuten	20 minuten	individueel	tweeallen	kleine groep	hele groep
3 Begrijpend lezen														
1 Startvragen	•							•						•
2 Een tekst skimmen	•						•					•		•
3 Veelvoorkomende woorden		•						•			•			•
4 Scannen		•						•			•			
5 Wat weet ik al?		•						•						•
6 Een samenvatting cadeau		•					•				•			•
7 Fluisterwoord			•				•							•
8 Vul het schema in			•						•		•			
9 Ik zie, ik zie ...			•					•			•			
10 Adopteer een deel van de tekst				•						•		•	•	
11 In de goede volgorde				•				•			•			
12 Eindvraag				•				•				•		
13 Wie, wat, waar?				•					•		•			
14 Vragen maken bij een tekst					•				•			•		
15 Wat wil je weten over ...					•				•			•		•
16 Het antwoord op de vraag					•					•			•	
17 Zoek de fout						•			•		•	•		
18 Ieder een opdracht						•			•				•	
19 Nieuwe woorden						•			•		•			
20 Hoe heb ik eigenlijk geleerd?						•			•		•			

	om te communiceren	om te conceptualiseren	voor expressie	5 minuten	10 minuten	15 minuten	20 minuten	individueel	tweeallen	kleine groep	hele groep
4 Stellen											
1 Wat vind jij?	•					•		•	•		
2 Contact met je lezer	•						•		•		
3 Maak een spandoek	•					•			•		
4 Dat is niet waar!	•					•			•		
5 Heb je nog een tip?	•						•		•		
6 Alles in een schema		•					•	•			
7 Kernwoorden gebruiken		•					•	•			
8 Beginzinnen		•				•		•			
9 Oefenen voor de toets		•					•		•		
10 Plaatjes		•					•	•			
11 De A van ...		•				•		•			
12 Begeleid schrijven			•				•	•			
13 Vandaag ben ik ...			•			•		•			
14 Gekleurde teksten			•				•			•	
15 Karel de Grote zei ...			•		•			•			

Mondelinge taalvaardigheid

1

- 1 Bingo
- 2 Luisteren in rondes
- 3 Dit is de goede volgorde
- 4 Is deze samenvatting goed?
- 5 Heb je weleens gehoord van ...?
- 6 Voorspelling doen
- 7 Spiekbrief spreekbeurt
- 8 Vragen bij de dobbelsteen
- 9 Binnen- en buitenkring
- 10 Wat weet je nog?
- 11 De minispreekbeurt
- 12 Iedereen een keer de juf of meester
- 13 Wat zie je op het plaatje?
- 14 De placematmethode
- 15 De sorteertaak

Doel van de werkvorm	'We gaan bingo doen met de nieuwe woorden. Zo leer je ze alvast kennen.'
Doel voor de leerkracht	nieuwe woorden in de tekst voorbereiden
Vorbereiding	10 minuten - een nieuwe tekst uit een zaakvakmethode kiezen 12 woorden uit de tekst op het blad <i>Bingo</i> invullen - bingostrookjes knippen

De eerste stap bij het leren van nieuwe woorden is het aanbieden van die woorden. Dat gebeurt meestal in een leestekst: de nieuwe woorden zijn gearceerd en worden naast de tekst uitgelegd met een apart zinnetje. Denk aan een begrip als amfibie in een tekst van natuur. Daarna maken de leerlingen opdrachten met de nieuwe woorden of begrippen. *Bingo* hoort in de eerste fase, bij het voorbereiden. De leerlingen zien de nieuwe woorden en luisteren geconcentreerd tijdens het voorlezen.

Kennisbasis:

2.1.1 Woordenschatuitbreiding – 2.1.7 Vaktaalwoorden – 2.1.8 Schooltaalwoorden –
2.2.1 Selecteren van woorden

Vorbereiding

1. Neem een tekst, bijvoorbeeld de nieuwe tekst bij aardrijkskunde of geschiedenis. Onderstreep twaalf nieuwe woorden die je belangrijk vindt. Denk hierbij niet alleen aan zelfstandige naamwoorden, maar ook aan werkwoorden of signaalwoorden.
2. Vul deze twaalf woorden in op het moeder-vel *Bingo*. Er rollen nu vanzelf bingostrookjes uit voor dertig leerlingen. De volgorde van de woorden maakt niet uit, maar zorg er wel voor dat het twaalfde woord op het bingostrookje ook het laatste woord is dat je in de tekst geselecteerd hebt. Alle leerlingen hebben dan namelijk op hetzelfde moment bingo, als ze alles goed horen. Knip de strookjes los en houd zelf het moeder-vel.

Versie 1 voor leerling 1 en 2

	x	x
	x	
		x
x		

Versie 1 voor leerling 3 en 4

	x	x
	x	
		x
x		

Versie 2 voor leerling 5 en 6

	x	
x		x
x	x	

Versie 2 voor leerling 7 en 8

	x	
x		x
x	x	

Voorbeeld

Werkvorm in stappen

- 1 Maak tweetallen en geef elk tweetal een bingostrookje. Pak de tekst die je wilt voorlezen.
- 2 Zeg:

‘Lees de woorden samen goed door. Ik ga een tekst voorlezen en jullie luisteren of je de woorden hoort die op je bingostrookje staan. Als je een woord hoort, streep je het door. Als je alle woorden hebt gehoord, roep je: BINGO!’

- 3 Lees de tekst in een rustig tempo voor.
- 4 Als het goed is, heeft iedereen tegelijk bingo.
- 5 Je kunt bespreken welke woorden de leerlingen hebben gehoord of welk woord ze hebben gemist. Waardoor kwam dat?
- 6 Ook kun je nu alvast een paar woordbetekenissen behandelen. Laat bijvoorbeeld elk tweetal bekijken welke woorden ze al kennen en welke nieuw zijn. Je kunt de woorden ook laten opzoeken in de tekst zelf, of beginnen met de les uit het boek.

Uit de praktijk

Anja (auteur van dit boek):

Ik deed deze werkvorm een keer bij de leesclub van mijn dochter, toen 8 jaar oud.

Ik las een stuk voor uit een leesboek en in tweetallen zaten de kinderen heel geconcentreerd te luisteren. Ze corrigeerden elkaar fluisterend of ze de woorden wel of niet hoorden en hadden inderdaad allemaal op hetzelfde moment bingo. Ze moesten hard lachen en bespraken daarna wat het laatste woord was dat ze hadden gehoord. Bij latere bijeenkomsten van de leesclub vroegen de kinderen of ‘we dat ene spelletje met bingo weer konden doen’. Succes bewezen!

Luisteren in rondes

2

Doel van de werkvorm	'Je beantwoordt vragen over een filmpje. Zo begrijp je de informatie steeds beter.'
Doel voor de leerkracht	intensief luisteren
Vorbereiding	▪ 15 minuten ▪ een filmpje bij een zaakvak kiezen, bijvoorbeeld van <i>Schooltv</i>, het <i>Jeugdjournaal</i> of YouTube, of van de methode ▪ waar/niet waar-vragen bedenken bij het filmpje ▪ detailvragen bedenken bij het filmpje

Bij intensief luisteren leren de leerlingen om ook de details van een verhaal te begrijpen. Zo krijgen ze een compleet beeld van wat de spreker te vertellen heeft. Hierbij luisteren ze actief en moeten ze zich maximaal inzetten om de spreker te volgen en te begrijpen.

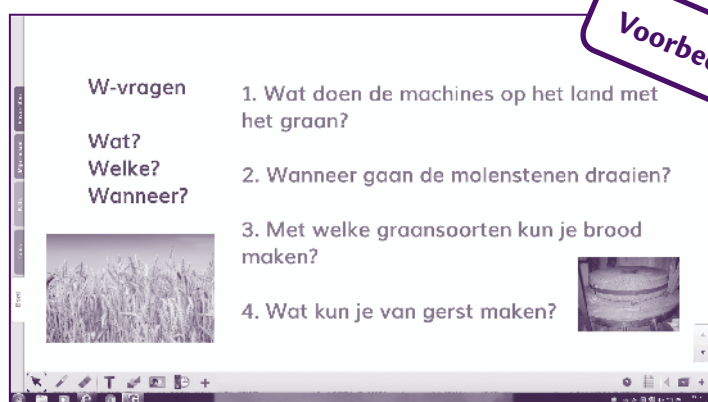
Bij deze werkvorm luisteren en kijken de leerlingen twee keer naar hetzelfde filmpje. In de twee rondes beantwoorden ze verschillende vragen. In de eerste ronde zijn dat waar/niet waar-vragen. In de tweede luisterronde beantwoorden de leerlingen vragen over details in het filmpje. Je bespreekt de vragen eerst met de leerlingen, zodat ze zich daarna volledig kunnen richten op het proces van luisteren. Aan de hand van de antwoorden op de vragen krijgen de leerlingen een compleet beeld van het verhaal.

Kennisbasis:

1.1.1 Luisterdoelen – 1.1.2 Luistervaardigheid

Vorbereiding

- 1 Kies een filmpje bij een zaakvak. In methodes worden vaak suggesties gedaan voor een verwerkingsfilmpje, of er zijn filmpjes beschikbaar. Andere mogelijkheden zijn: een onderwerp uit het *Jeugdjournaal*, *Zapp Weekjournaal*, *Schooltv* of een filmpje van YouTube.
- 2 Bekijk het filmpje. Bedenk voor luisterronde 1 een aantal waar/niet waar-vragen bij het filmpje.
- 3 Bedenk voor luisterronde 2 een aantal detailvragen bij het filmpje.
- 4 Zet de vragen klaar op het digibord.

Werkvorm in stappen

1 Zeg:

‘We gaan straks kijken naar een filmpje over ... Dit doen we twee keer. Steeds als we het filmpje hebben bekeken, beantwoorden we een aantal vragen.’

2 Projecteer de waar/niet waar-vragen op het digibord. Bespreek deze vragen met de leerlingen. Begrijpen ze de vragen?

3 Zeg:

‘We gaan nu voor de eerste keer naar het filmpje kijken. Daarna beantwoorden jullie de vragen die op het digibord staan. Schrijf je antwoorden op.’

Laat het filmpje zien.

4 Bespreek de vragen. Vraag waarom de leerlingen een bepaald antwoord hebben gegeven. Stel vragen als: ‘Wanneer hoorden jullie het antwoord? Hoe weet je dat dat het goede antwoord is?’

5 Zeg:

‘We gaan zo dadelijk nog een keer kijken en daarna beantwoorden we nieuwe vragen.’

6 Projecteer de detailvragen op het digibord. Bespreek deze vragen met de leerlingen.

7 Laat de leerlingen nog een keer naar het filmpje kijken en laat de leerlingen de vragen van luisterronde 2 beantwoorden.

8 Bespreek de vragen na. Vraag waarom de leerlingen een bepaald antwoord hebben gegeven. Stel vragen als: ‘Wanneer hoorden jullie het antwoord? Hoe weet je dat dat het goede antwoord is?’

Uit de praktijk

Astrid (leerkracht groep 4):

Deze werkvorm heb ik gedaan bij een filmpje van *Nieuws uit de Natuur* over ‘Van graan tot brood’. Ik had waar/niet waar-vragen gemaakt als ‘Waarom hebben we voeding nodig om te denken?’, en detailvragen als ‘Wat doen de machines op het land met tarwe?’ Ik merkte dat de leerlingen veel gericht luisterden toen ik van tevoren de vragen had doorgenomen. Aan het eind heb ik leerlingen gevraagd of ze door de vragen nu meer van het filmpje hadden onthouden. Ze waren het hier allemaal mee eens.

Dit is de goede volgorde

3

Doel van de werkvorm	'Je zet zinnen in de goede volgorde. Zo begrijp je de informatie steeds beter.'
Doel voor de leerkracht	globaal luisteren
Vorbereiding	▪ 15 minuten ▪ kiezen van óf een filmpje over een onderwerp dat je hebt behandeld (bijvoorbeeld van <i>Schooltv</i>, YouTube of van de methode), óf een spreekbeurt van een leerling, óf een verhaal dat je zelf vertelt ▪ 5-7 zinnen opschrijven over het filmpje of over het verhaal

Bij globaal luisteren leren de leerlingen om de grote lijn te volgen in een verhaal. Daarbij zijn de details minder belangrijk. Het gaat om het begrijpen van de informatie. We gebruiken hiervoor ook wel de term begripjend luisteren. We oefenen dit begrijpen wel vaak bij het lezen, maar minder vaak tijdens het luisteren.

Bij deze werkvorm luisteren de leerlingen globaal. Ze oefenen in het actief luisteren en zetten zinnen uit het filmpje of uit het verhaal in de goede volgorde. Daarbij maken ze gebruik van de signaalwoorden.

Kennisbasis:

1.1.1 Luisterdoelen – 1.1.2 Luistervaardigheid

Vorbereiding

Bij een filmpje dat je vooraf kunt bekijken:

- 1 Kies een filmpje bij een les die je hebt gegeven. In methodes worden vaak suggesties gedaan voor een verwerkingsfilmpje, of zijn er filmpjes beschikbaar. Andere mogelijkheden zijn: een onderwerp uit het *Jeugdjournaal*, *Zapp Weekjournaal*, *Schooltv*, of een filmpje van YouTube.
- 2 Bekijk het filmpje en schrijf vijf tot zeven zinnen over het filmpje op. De zinnen moeten een volgorde aangeven. Dat kan zijn in tijd (eerst gebeurde dit, daarna dat), maar het kan ook oorzaak-gevolg zijn, of een mening met argumenten of redenen van een spreker.
- 3 Zet de zinnen in een andere volgorde.
- 4 Zet ze klaar op het digibord.
- 5 Zet in een ander bestand ook de zinnen in de goede volgorde klaar.

Bij een spreekbeurt van een leerling:

- 1 Als een leerling een spreekbeurt houdt, schrijf je tijdens de spreekbeurt vijf tot zeven zinnen op met informatie uit die spreekbeurt. De zinnen moeten ook hier een volgorde aangeven.
- 2 Schrijf de zinnen na de spreekbeurt op het bord, in een andere volgorde.